
Ács Anna

AZ ÖRÖK FÜREDI VENDÉG

Száz éve született Keresztury Dezső

„Költő volt, tudós, kultúr-politikus, a szeretet szolgája, szívében a múltat át-szítáló, mindenre odafigyelő, gyöngéden tapintatos, könyvtáros, szenvedő magányos, a Dunántúl lankáival és ragyogó völgy-aranycsészéivel megtöltött pupillájú, egyenes, szikáran könnyed férfi.” Ki más is jellemezhetne volna ilyen poétai hevülettel és találóan a száz esztendeje született Keresztury Dezsőt, mint a költő-barát Juhász Ferenc. Keresztury Dezső valóban a génjeiben hordozta a pannon szellemiséget, mentalitást. Bár Zalaegerszegen született 1904. szeptember 6-án, családi kapcsolatai és gyermekkori emlékei a Balaton-felvidéki Nemesgulácshoz kötődtek. Anyai őseinek fészke volt a kis falu, amelyet 1918-tól otthonának tekintett. A balatoni tájról lelke szülőföldjeként vallott. Ezernyi szál fűzte a híres fürdőhelyhez, Balatonfüredhez, annak ellenére, hogy sohasem tartozott a füredi nyaralótulajdonosok neves sorába. Ifjúsága nyarait követően az 1930-as évektől egyre gyakrabban fordult meg Füreden. Az 1940-től sorra megjelenő balatoni témájú könyvei füredi fejezeteinek háttérében személyes kapcsolatainak erősödése sejlik. Ez évtől első feleségével vagy szezon után egyedül rendszeresen Füreden töltött hosszabb-rövidebb időt. Kiterjedt baráti kör várta őket, szomszójhozta a velük való találkozást, beszélgetést. Zákonyi Ferencsel, a Veszprém Megyei Idegenforgalmi Hivatal Füreden élő vezetőjével számtalan kezdeményezést indítottak útjára és valósítottak meg a Balatonmellék kultúrhistoriai emlékeinek megmentésére.

Az 1950-es évek elején szabályos harcot vívtak a hivatalokkal, hivatalnokokkal Jókai Mór egykori füredi villájának múzeumká alakításáért. A fürdőtelep központjában álló, jellegzetes, szép épületet, ahol Jókai több kiemelkedő művét, köztük a Balatont is népszerűsítő *Az arany ember* című regényét írta, államosítás után a Veszprém Megyei Tejipari Egyesülés birtokolta, központi irodáját rendezte be a villában. Keresztury kompromisszumot nem tűrően járt el a múzeum érdekében. Joggal remélte: „...az ügy a Jókai évben mégis Jókai javára fog eldőlni.” Fáradozásaik eredményeként 1954-ben, az írófejedlem halálának félévszázados évfordulóján az ország a füredi Jókai Emlékmúzeum megnyitásával ünnepelhetett.

A köztiszteletnek örvendő Zákonyi Ferenc mellett ekkortájt vált Keresztury hű füredi segítőtársává majd barátjává egy „különös Isten-teremtmény, született autodidakta.” Lipták Gábort minősítette ekként tréfálkozó kedvében Keresztury. Az eredetileg közgazdász képzettségű, szepességi származású Lipták Füreden telepedett meg ifjú feleségével. Otthonukká, „közös életük lenyomatává” az a kedves, öreg ház lett, amelyet még a fiatalasszony anyai nagyanyja építtetett 1886-ban. A hatalmas fenyők közt megbúvó épület – amely ma Fordítóházként szolgálja a magyar irodalom külföldi megismertetését – a patinás fürdőhely múltjának tanúja. A hajdan Gyapay – majd Lipták villa néven ismert ház az 1950-es évek elején kultúrmissziót betöltő irodalmi szalonná lett. Olyan időszakban, „midőn hazánk más tájain visszafogottabb volt az irodalmi élet”-emlékezett vissza Keresztury Dezső.

A házigazda Lipták Gábor a ház történetéről, jeles író és művész vendégeiről a derűs és szomorkásabb napokat megidéző kötetet tett közzé Nyitott kapu címmel. Az öreg ház falai közt írta Szabó Lőrinc a Huszonhatodik év felejthetetlen szonettjeit. A költőhöz maga Lipták „szegődött” gépirónak. A ház elhíresült felolvasóestjein a költők-írók a legújabb műveikkel ismertették meg a baráti társaságot. Komoly vitákat folytattak irodalmi-művészeti kérdésekről aztán játszottak önfeledten, hogy megszépítsék életüket. „Megalapították” Rómát, Vass Elemér festőművészt IV. Piás néven pápává nevezték ki. Illyés Gyula Szicília ura lett Giulio Sicilianóként, Lipták Gábor pedig Lombardiát uralhatta Gabriello Can Grande titulussal. A neveket Passuth László osztotta, aki e szép napok emlékét az olasz városállamok formuláival fogalmazta meg a Lipták ház verandáján. A házigazda szobája az esztendők során Illyés Gyula szavaival „a magyar szellemi élet egyik legmeghittebb fészkevé emelkedett.”

Keresztury Dezső első feleségével, Seiber Mária orgonaművésszel Liptákék visszatérő vendégei lettek. Kereszturyné balatoni folklórgyűjtései Lipták Gábor regéit ihlették. Férje lakott is a házban, együtt dolgozott Illyéssel, részt vett a művészeti vitákon, műfordítói versenyeken, a vidám balatoni vitorlázásokon. 1956 márciusában festményen örökítette meg a ház vadregényes kertjét. A kép hátoldalára verset írt a kertről, amelynek „fái közt s kék egén istenek szállnak.” Szokása szerint alkalmi verset vetett papírra, nem is rövidet. Keresztury nagyszerű rögtönző hírében állt, több tucatnyi alkalmi verse- köztük un. pinceversek és verses dedikálása maradt fenn. Az 1956. március 11-én írt verse – korántsem kivételként – meghaladja az alkalmi versek színvonalát. Ajánlása így szól: „Pulgabuscsinak úgy is, mint 'új rokon' szeretettel. Dezső.” (A megszólítás a házigazdák becézőnevének: Pulcsi és

---

Gabus játékos összevonásából keletkezett). Az új rokon megnevezés a barátságánál erősebb kötelékről tanúskodik. Keresztury ezekben a hónapokban betegeskedett. Füreden, a szívkorházban kezelték. Innen egy fényképre verses levelet írt Lakatos Istvánnak:

„Nem én vagyok beteg, hanem az idő
s oly laposra vástam, mint a parti kő
De a szívem fáj még : épp csak az maradt,
Az ónosan habzó, téli ég alatt.
Szívem cseppjeivel írom hát e víg sorokat,
leverage búm fellegeit...”

A kórházi légkörtől szabadulandó többször meglátogatta a Lipták házaspárt hol egyedül, hol pedig aggódó feleségével. A Lipták ház az otthon bensőségességét pótolta számára, hiszen a háziak új rokonként fogadták be.

Ez év június 24-én Keresztury Dezső verssel köszöntötte a névnapját ünneplő Lipták Gábort. Bizonyára munkái miatt kissé megkésve (bár az is lehet, hogy csak mi olvassuk rosszul, VI. hóként az időmegjelölést s valójában a névnapján, március 24-én írta...) és gyorsan, az éppen keze ügyébe került papírra írta a köszöntőt. Ugyanis a vers – méltatlanul – egyéb célra rendeltetett papírra fogant. A Pester Lloyd reklámlapjának hátoldalát használta fel a költő. Mentetözött ezért ritmusba szedve: „Más papír nem lévén s ez oly időtálló lévén- s mellesleg az üzleti élet emlékét őrizvén: erre írtam enkezemmel.” Érezhetjük, a hátráltató körülmények (idő- és megfelelő írólap hiánya) ellenére fontos volt számára az a személy, akit köszönteni akart névnapján. Nem a szokásos gratuláló sorokkal, hanem a felköszöntöthöz – s felköszöntőhöz is – illően öt versszakos költeménnyel. Talán a fővárosból küldhette el levélben, ám a boríték nem maradt ránk. Kissé gyanakodhatunk, hogy Füreden írta sebtében éppen a Lipták házban s azonnal át is adta az ünnepeltnek a jó szavak mellé. A kéziratot helymegjelölést nem olvashatunk. A köszöntő versnek meghökkentő címet adott: „Hazafi-Kisfaludy Verai Sándor Gábornak neve napjára”.

Kereszturyra különben jellemző volt a szokatlan, tréfás és rejtvényyszerű címalkotás, viszont ebben valamiféle fricskás véleménynyilvánítást fedezhetünk fel. Névjáték ez a javából, furcsa keverék. Kisfaludy Sándor és Hazafi Verai nevét kompillálta egybe, az ünnepeltre, Liptákra csupán a keresztneve utal. A Hazafi jelzőként vonatkozhat Kisfaludyra, de Liptákra is, az ünnepelt értékeit felmagasztalva az alkalmi vers szabályai szerint. De tudjuk, konkrétan Verai Jánosra (1846–1905) érvényes, aki Szatmár megyei parasztköltőként előszeretettel írta neve elé a Hazafi titulust. „A haza koszorús vándor költője” – miként aposztrofálta magát Verai, csekélyke vagyont is gyűjtött színes papírlapokra kinyomtatott versei jövedelméből. Verai nevezetes volt arról, hogy

---

szinte állandóan rögtönzött versekben beszélt. Neve a termékeny dilettáns szimbólumává vált.

Keresztury Lipták Gáborra vonatkozó névpárosítása Kisfaludy Sándor és Verai János révén a két költői végletet jelenti. Verai felemlegetése bántó lehetett volna az amúgy költészettel nem kacérkodó Liptáknak. De miért sértegette volna azt a férfit, aki barátságába fogadta, rokonának tekintette?! Inkább olyan fricskának szánhatta, amit kapcsolatuk megengedett. A névnapi köszöntő verset viszont nem őrizték különös gonddal. Tény, hogy nem semmisítették meg. A silány lap bekerülhetett egy könyvbe vagy egyéb, ritkán forgatott iratok közé. Megfeledkeztek róla, a vers a Lipták hagyaték szétosztásakor sem került elő. Évekkel később jutott el a balatonfüredi Helytörténeti Gyűjteménybe a Lipták házból a kidobásra szánt más anyaggal együtt. A gyűjtemény munkatársait és e sorok íróját is meglepte a Lipták Gábor névnapjára írt Keresztury vers. Alkalmi versként terjedelmes alkotás, olyan költemény, amely joggal kaphatott volna helyet bármelyik Keresztury kötetben.

Keresztury névnapi köszöntője a műfaj szabályai szerint az ünnepi alkalom fényét volt hivatott emelni. Ugyan nem nagyította fel mértéktelenül az ünnepezt személy jelentőségét, a Kisfaludy Sándorhoz való hasonlítás – nyilván Kisfaludy füredi érdemeire vonatkozó párhuzammal – csak a címben jelent meg. Ezt Lipták közéleti tevékenysége elismeréseként értelmezhetjük, s csak részint utalhat Lipták irodalmi munkásságára Kisfaludy várregéit tekintve.

Az alkalmi versek többnyire nem a maradandóság számára íródtak. Kevés remekmű született ebben a műfajban. Keresztury sem a maradandóság ígézetében vethette papírra – jelen esetben silány papírra – névnapi köszöntő versét. A költemény mégis érdemes az utókor figyelmére. Lokális értékein túl kort és kapcsolatot jellemez. Költői erényei főként a kifinomult tájrajzban mutatkoznak meg. A vers a Balatonvidék dicsérete átszellemült, himnikus hangon: a páratlan természeti környezeté, a térség magasfokú műveltségéé a rómaiaktól Vörösmartyig ívelően s végül a Lipták házáé. A vers lezárása ódai hangulatot kelt az ünnepezt köszöntésével.

Keresztury alkalmi verse olvasható akár előtanulmányként a *Dunántúli hexameterek* című versciklusához. Bár felmerül, hogy azzal egy időben, ahhoz hasonló hangulatban keletkezett. Keresztury klasszikussá vált, *Dunántúli hexameterek* című kötete ugyancsak 1956-ban jelent meg. A költő nem szabadulhatott a Dunántúl bűvkörétől, még ha névnapi köszöntőt írt is. A személyes jelleg a táj és kultúra közös szeretete mellett csupán a Lipták házra és a házaspárra való utalásban valamint a lezáró, köszöntő sorban lelhető fel. Éppen ez a megoldás emeli ki a verset az alkalmi köszöntők sorából. S tán nem is rögtönzött Keresztury, - merül fel bennünk a kétely, amely már örökre feloldatlan marad.

Hazafi – Kisfaludy Verai Sándor Gábornak neve napjára
1956. VI. 24. (dezsőbáttya)

Ti, Füred kies völgyében
szőlőt termő lágý hegyek
melyeknek ölen békében
ülnek el a vad szelek
Ti, mandulás , napos lankák,
álomban úszó Tihany;
tüzek, kik megvigasztalják
mind, akik boldogtalan;
te föld, melyre a természet
rápazarol minden szépet
s bármit tudna adni még :
tündér Balatonvidék; –

Ti kerti fák, szép ágyások
friss gyep, öreg pergola,
zúgó fenyők, kik tudjátok
létünk futó szél pora;
ti, lugasok, honnan alma,
barack, szőlő mosolyog
s hol a művészet hatalma
él: kedves vén bútorok;
ahol két szív, egybezárva,
boldogságot megtalálja
hol a pukkancs nem dohog
s a harag elpárolog;

ti, római s magyar ősök
útjai és várai;
török, német meg nem győzött
– tudnátok bár állani! –
templomok, melyeket Bíró
építetett újra meg,
regevilág, mint az író
képzelete éltetett;
hő lángú egyesülések,
mit hiába les a német
Vörösmarty szózata
újraszülető haza;

ti hajnalok, alkonyatok,
évszakok dús színei,
kelő-tűnő alakzatok,
felhők teremtményei,
ti, Kiserdő fái között
csevetelő madarak
barackvirágba öltözött
aranyfényben fürdő Lak;
kik a habot hasítjátok
sirályszárnyú vitorlások
s te Bakonyból hirtelen
lezúgó szél-végtelen:

elmémet ti ragadjátok
a költészet szárnyain
soraimat ti súgjátok,
hogy szépen zengjen a rím,
a vidék „ezer szívében”
fürdessétek lelkeket,
hogy az ifjúság tüzével
vonhassam be versemet:
s mert úgy szeret benneteket
táj, történet, kert , költészet:
együtt zengjétek velem:
GÁBOR! ISTEN ÉLTESSEN!

(Más papír nem lévén s ez oly időálló lévén – s melleleg az üzleti élet emlékét őrizvén: erre írtam enkezemmel: KD)